



www.idr.ro

POLICY PAPER

Seria Policy Paper
cuprinde texte bazate
pe surse publice.
Opiniile exprimate
reprezintă punctele
de vedere ale
autorilor.

Institutul Diplomatic Român

Policy Paper nr. 8 / 2014

Germania și Parteneriatul Estic. O politică externă fără strategii ?

Autor : Ileana Racheru

ISSN 2285 – 8938
ISSN-L 2285 – 8938

București 2014

Germania și Parteneriatul Estic. O politică externă fără strategii ?

Ileana Racheru*

* cercetător IDR, doctorand Facultatea de Științe Politice, Universitatea București.

Parteneriatul Estic (PaE) , cel mai ambițios program, lansat de UE în 2009, pentru a crea un cadru de cooperare cu 6 foste republici sovietice¹ a fost în mod constant subiectul unor dispute latente dintre membrii UE susținători ai extinderii acesteia în Europa de est și opozanții unor noi proiecte integraționiste. Germania, unul dintre cei mai importanți actori ai UE s-a regăsit constant în tabăra europenilor care nu doreau să ofere perspective de integrare.

PaE a primit cu greu sprijinul Germaniei, care inițial a anunțat că nu va susține inițiativa polono-suedeză pentru că programul nu se adresa și Rusiei². Strategia de politică externă a Germaniei, publicată în februarie 2013, nu are nicio referință clară la PaE, Berlinul limitându-se să anunțe că „ar dori să vadă un Serviciu de Acțiune Externă al UE activ, care să se concentreze politica UE de vecinătate asupra vecinilor din Est și din zona mediteraneană”³. În același timp, toți oficialii germanii au evitat în discursurile adresate celor 6 state ex-sovietice subiectul unei finalități a PaE. Doar în absența unei soluții de *exit* din criza politica politică determinată de eșecul Ucrainei de a semna Acordul de Asociere(AA) la summit-ul PaE de la Vilnius, Germania a fost de acord cu includerea unei mențiuni vagi, într-o declarație comună a miniștrilor de externe ai UE, cu privire la o posibilă perspectivă de integrare pentru Ucraina⁴.

Acest studiu încercă să explice printr-o analiză a relațiilor bilaterale ale Berlinului cu cele 6 foste republici ex-sovietice care sunt motivele care au determinat Germania să aibă o atitudine reticentă față de PaE. Studiul pornește de la ipoteza inexistenței unei strategii de politică externă a Germaniei pentru cele 6 foste republici sovietice, explicabilă prin preferința Berlinului pentru urmărirea intereselor proprii într-un cadru bilateral, prin faptul că strategii germanii nu au reușit să structureze noi obiective în relațiile cu statele PaE și prin tentative de a menaja parteneriatul privilegiat germano-rus.

¹ Cele 6 state incluse în PaE sunt: Ucraina, Belarus, R. Moldova, Georgia, Azerbaidjan și Armenia.

² Stefan MEISTER, *Recalibrating Germany's and the EU's Policy in the South Caucasus*, DGAPanalyse, iulie 2010, pag. 8, <https://dgap.org/de/think-tank/publikationen/dgapanalyse/recalibrating-germany%E2%80%99s-and-eu%E2%80%99s-policy-south-caucasus>, accesat la 23 ianuarie 2014.

³ *Germany's foreign policy parameters*, Federal Foreign Office, februarie 2013, http://www.auswaertiges-amt.de/EN/Aussenpolitik/Schwerpunkte_Aussenpolitik_node.html, accesat la 19 februarie 2014.

⁴ « EU gives Ukraine enlargement hint », *Euobserver*, 10 februarie 2014, <http://euobserver.com/foreign/123078>, accesat la 12 februarie 2014.

I.

1. Relațiile Germaniei cu Republica Moldova

arată, în primul rând lipsa unei strategii a guvernului de la Berlin cu privire la raporturile cu Chișinăul, situație care s-a explicat inițial prin faptul că germanii nu au avut timp suficient ca să reacționeze la schimbările aduse de prezența la putere a unei coaliții pro-occidentale la Chișinău, apoi prin menținerea unei politici echidistante față de pretențiile pro-europene ale guvernelor din R. Moldova, Ucraina și Georgia. Pentru a putea menține această echidistanță, Berlinul a dezvoltat relațiile bilaterale cu R. Moldova aproape exclusiv prin obiective care nu implicau angajamente politice: dezvoltarea relațiilor economice, sprijin pentru societatea civilă și proiecte culturale. Angajamentele politice au fost doar cele menționate sub umbrela vastă a cadrului european oferit de PaE.

1.1 Europeanizare fără obiective

Relațiile Germaniei cu Republica Moldova sunt descrise prin fraza „Germania este un partener major al Republicii Moldova în procesul de apropiere de Europa”⁵. În perioada 2010-2012, relațiile bilaterale dintre cele două state au înregistrat numeroase vizite la nivel guvernamental, cea mai importantă fiind prezența cancelarului Angela Merkel la Chișinău. Toate aceste vizite au fost mai mult gesturi simbolice prin care Germania a arătat că susține perspectivele europene ale R. Moldova, a oferit încurajări pentru elitelor aflate la guvernare la Chișinău pentru a le arăta acestora și electoratului de la Chișinău că există o alternativă la orientarea forțată de politică externă pro-rusească. Mesajul central transmis de Berlin a fost că presiunea exercitată de *hard power* rusesc poate fi neutralizată prin *soft power-ul* europeanizării cu susținerea politică simbolică și financiară a UE. În acest sens este elocvent pentru analiza relațiilor Berlin-Chișinău, mesajul transmis de Angela Merkel cu prilejul vizitei la Chișinău în 2012. Cancelarul Germaniei a făcut referire la „valorile” Europei care pot fi dobândite doar prin „continuarea reformelor, dar și printr-o luptă mai viguroasă împotriva corupției în

⁵ Federal Foreign Office, *Republic of Moldova. Political Relations*, http://www.auswaertiges-amt.de/EN/Aussenpolitik/Laender/Laenderinfos/01-Nodes/Moldau_node.html, accesat la 13 ianuarie 2014.

domeniul justiției”⁶. Promisiunile politice făcute de Angela Merkel la Chișinău s-au limitat doar la oferirea de expertiză în procesul de apropiere de UE, în cadrul Parteneriatul Estic. Cancelarul Germaniei nu a făcut nicio referire la finalitatea procesului de apropiere de UE, menționând doar că fiecare stat al PaE va fi evaluat și recompensat separat prin semnarea Acordului de Asociere cu UE, care va facilita accesul mărfurilor moldovenești pe piața UE și al investitorilor germani în Republica Moldova. În discursul din timpul vizitei de la Chișinău din 2012, Angela Merkel a făcut referiri și la istoria Republicii Moldova din perioada comunistă: „Deportările în Siberia se aflau pe ordinea de zi. Chiar dacă toate acestea au trecut demult, ele nu trebuie date uitării...Aici trebuie să înțelegem și să recunoaștem că alte state nu pot decide arbitrar destinul unor state terțe, după bunul lor plac. De asemenea, nu trebuie să lăsăm singure țările acestei regiuni”⁷. Aceste referințe au avut un destinatar dublu-Federația Rusă și societatea moldovenească. Federația Rusă, a fost avertizată că Berlinul dezavuează ingerințele sale în politica internă și externă a Republicii Moldova care va beneficia de sprijinul Germaniei iar societatea moldovenească a fost încurajată să continue procesul de europenizare pentru că succesele Republicii Moldova depind doar de voința cetățenilor și nu de hotărârile adoptate la Moscova.

1.2 Germania-Republica Moldova relații economice fără angajamente politice?

Documentele oficiale ale Ministerului de Externe de la Berlin menționează că principalele interese ale Germaniei în relațiile cu Republica Moldova sunt de natură economică și acestea constau în creșterea nivelului investițiilor. În acest context, Germania susține semnarea de către R. Moldova a AA/DCFTA ca premise pentru îmbunătățirea climatului de investiții și de comerț cu Chișinăul.

Germania este destinatarul principal al exporturilor din Republica Moldova către UE, dar nivelul investițiilor germane în economia Republicii Moldova este unul redus din cauza „corupției, birocrăției și a problemelor în implementarea măsurilor de promovare a

⁶ « Discursul complet, rostit de Angela Merkel la Chișinău », *Jurnal tv*, 25 august 2012, <http://www.jurnal.md/ro/news/discursul-complet-rostit-de-angela-merkel-la-chi-inau-228776/>, accesat la 14 ianuarie 2014.

⁷ Ibidem.

investițiilor”⁸. De altfel, autoritățile germane au exprimat speranța că acestea vor crește în contextul unor promisiuni ale autorităților de la Chișinău de a începe un nou plan extensiv de privatizări la sfârșitul anului 2013⁹.

Pentru că R. Moldova este un stat mic fără un potențial important de investiții însemnat pentru Germania și pentru că nu are control asupra Transnistriei (unde se află cele mai importante obiective industriale pentru care investitorii nemți ar avea interes), mesajul cu privire la cooperarea economică este mai de grabă menit să înlocuiască lipsa unei oferte cu privire la integrare în cazul în care Chișinăul va semna acordurile prevăzute în cadrul de cooperare al PaE. În același timp, proiectul Germaniei-cooperare economică fără angajamente politice de tipul integrare europeană-pare să fie funcțional în cazul Republicii Moldova, unde aproximativ 50% din respondenții sondajelor de opinie sunt favorabili orientării pro-europene de politică externă în absența unui parcurs clar al integrării. Această situație a fost folosită de Germania și Franța ca argument în fața lobby-ului pro intergrare facut de alți membrii UE¹⁰.

1.3 (Și totuși) Relațiile Germania-Republica Moldova depind de Moscova

În viziunea strategilor germani, relațiile bilaterale ale Berlinului cu Chișinăul nu trebuie să pericliteze raporturile primului cu Moscova în primul rând, pentru că aceasta este încă recunoscută de nemți ca fiind cel mai important și mai puternic actor al spațiului ex-sovietic prin influență și *hard power*, dar și pentru că Kremlinul este principalul partener economic al germanilor în Europa de est. Prin urmare, Berlinul este dispus să recunoască statutul Kremlinului de putere regională în spațiul ex-sovietic dacă acesta nu interferează cu interesele de *soft power* ale UE (și implicit ale Germaniei). În acest sens, oficialii germanii au susținut constant că PaE nu urmărește să antagonizeze Moscova și că intenționează să o consulte în legătură cu evoluțiile politice și de securitate din spațiul ex-sovietic. Astfel se explică și reticența inițială a Germaniei față de PaE- „absența Rusiei a fost unul dintre motivele importante pentru care fostul ministru de externe, Frank-Walter Steinmeier a refuzat să introducă pe agenda UE importanta inițiativă a PaE împreună cu

⁸ Federal Foreign Office, *Republic of Moldova*, ibidem.

⁹ Ibidem.

¹⁰ Ion Tăbârță, *Russian-German Relations Impact on the Republic of Moldova European Future*, IDIS Viitorul, februarie 2013, <http://viitorul.org/lib.php?l=en&idc=358>, accesat la 17 februarie 2014.

Polonia”¹¹. Decidenții de la Berlin au ținut cont de sensibilitățile Rusiei și atunci când au încercat să negocieze la nivelul relațiilor bilaterale germano-ruse soluționarea conflictului din Transnistria. Cunoscând bine percepțiile și modul de gândire ale liderilor de la Kremlin, strategii germanii au hotărât să respecte sensibilitățile Moscovei și să-i recunoască rolul de actor principal în negocierile cu privire la soluționarea conflictului transnistrean. Pentru liderii politici ruși cu gândirea puternic ancorată în principiile realismului politic și ale geopoliticii clasice, Transnistria este încă „un cap de pod” prin care pot fi proiectate interesele ale Rusiei în Balcani. Pornind de la această premisă, germanii s-au adresat direct Moscovei pentru reluarea negocierilor în 2010. La 4-5 iunie 2010, Angela Merkel și Dmitri Medvedev au semnat *Memorandumul de la Meseberg* care a menționat posibilitatea creării unui Comitet UE-Rusia în domeniile politică externă și securitate cu scopul de a „coordona acțiunile politico-militare ale Rusiei și UE în soluționarea conflictelor din Europa”¹². Conflictul din Transnistria a fost ales ca prim demers asupra căruia Comitetul să-și concentreze activitățile. Germanii au avut însă predicții nerealiste cu privire la schimbările de funcții de la Kremlin și la realitățile din Transnistria. După cum menționa Philip Remler, fost șef al misiunii OSCE la Chișinău, Germania a mizat pe un nou mandat prezidențial al lui Medvedev, persoană cu vederi moderate în politica externă.

De altfel, Medvedev s-a prezentat ca unul dintre principalii arhitecți ai soluționării conflictului, iar premier Putin a părut că nu se implică în negocieri. În același timp, potrivit unor informații dezvăluite de wikileaks, consilierii Angelei Merkel au pornit de la premisa- ”conflictul din Transnistria se poate rezolva într-o lună dacă convingem Rusia”, fără a lua în considerație faptul că există interese economice speciale față de Transnistria în cercurile afiliate Kremlinului pentru care rușii aveau nevoie de timp ca să ofere soluții de compensații¹³.

¹¹ Stefan MEISTER(op. cit.).

¹² Federal Foreign Office, *Republic of Moldova*, ibidem.

¹³ Philip Remler, *Negotiation Gone Bad: Russia, Germany, and Crossed Communications*, 21 august 2013, <http://carnegieeurope.eu/publications/?fa=52712&reloadFlag=1#>, accesat la 11 februarie 2014.

1.4 Germania (și Rusia) în negocierile cu partenerii europeni

Eșecul implementării Memorandumului de la Meseberg se explică prin relațiile Germaniei cu partenerii europeni și cu Federația Rusă -Angela Merkel a acționat fără a consulta partenerii europeni, a implicat unilateral UE într-un demers pentru care nu fusese stabilit anterior un consens comun. Mai multe acțiuni ale Germaniei din anii 2009-2010 i-au pus în gardă pe decidenții de la Varșovia, angajată într-un program de construcție a unui nou profil de actor internațional pentru Polonia-de putere regională în ascensiune, în special în spațiul ex-sovietic și în negocierile intracomunitare. Liderii de la Varșovia au intuit că Germania intenționează să impună soluționarea conflictului din Transnistria într-un cadru bilateral Berlin-Moscova care apoi să fie formalizat la nivelul UE, situație care ar fi pus sub semnul întrebării influența în ascensiune a Poloniei în cadrul UE. În același timp, germanii au încercat să construiască o competiție la planurile polone pentru cele 6 state din spațiul ex-svietic prin susținerea unui activism al României în regiune.

În plus în anul 2010, Germania a răspuns inițiativei României de a se alătura unui Grup de prieteni ai Republicii Moldova la nivelul UE, creat de București pentru a facilita negocierile cu statele membre pentru susținerea unui parcurs european al Chișinăului. Grupul respectiv a beneficiat și de susținerea Franței, alt aspect care a atras atenția polonezilor în contextul în care Franța și Germania au tratat cu scepticism inițiativa polonă a PaE. Trebuie menționat și faptul că în anul 2008, România a lansat Sinergia Mării Negre, program care viza cooperarea cu mai multe state din regiunea Mării Negre, inclusiv cele 6 incluse în PaE și care fusese creat în timpul președinției germane a UE(2007). România se profila ca un competitor pentru Polonia și în chestiunea transnistreană, nu doar prin interesul constant de a soluționa conflictul cât și prin faptul că pentru prima dată după 1992(anul în care România a fost înlăturată din formatul de negocieri pentru soluționarea conflictului), Dmitri Medvedev a menționat la finalul summit-ului de la Deauville Rusia-Germania-Franța că „succesul reglementării

conflictului transnistrean depinde nu numai de Rusia, dar și de Republica Moldova, de pozițiile Transnistriei, României și ale UE”¹⁴.

Un alt aspect care trebuie luat în considerație în analiza pozițiilor Germaniei și a partenerilor europeni ai acesteia față de statele PaE este faptul că Berlinul se opune unor noi integrări în UE, dar este favorabil cooperării economice cu cele șase state după modelul realităților stabilite între membrii Uniunii. În anul 2007, Germania a propus semnarea de Acorduri de tip DCFTA cu state din spațiul ex-sovietic „ca forme legale nu doar în domeniul extern, dar și în sectoare de interes major pentru Germania și UE, în special sectoarele energetic, protecția mediului, transporturi și securitatea internă”¹⁵ iar PaE a fost practic un cadru instituționalizat în care s-au reprodus interesele economice ale Berlinului. De asemenea, propunerile Berlinului de a avansa doar strategii de cooperare economică cu cele 6 state din spațiul ex-sovietic pot fi văzute și ca un mecanism de a proteja cel puțin formal interesele politice ale Moscovei în regiune, cel măcar de față Rusia își poate menține influența politică în ceea ce numește vecinătatea apropiată. Intențiile strategilor germani sunt însă în contradicție cu vocea oficialilor UE. Într-un discurs, ținut cu prilejul Forumului UE-Moldova desfășurat la Berlin în 2012, comisarul pentru extindere, Ștefan Füle a declarat că „negocierile curente[dintre Republica Moldova și UE] arată cât de similare sunt Moldova și UE. În acest context îmi permit să concluzionez citând din Tratatul UE al cărui art. 49 stipulează că : orice stat european care respectă valorile europene și se angajează să le promoveze poate aplica pentru a deveni membru al Uniunii”¹⁶. Locația pentru a transmite acest mesaj Republicii Moldova, în mod cert nu a fost aleasă întâmplător de oficialul european.

¹⁴ Olga Popescu, “Conflictul din Transnistria și 'invitația' adresată de Medvedev României: Ce ar putea primi Rusia în schimbul retragerii trupelor din regiune - presa ucraineană”, *Hotnews.ro*, 25 octombrie 2010, <http://www.hotnews.ro/stiri-esential-7964623-conflictul-din-transnistria-39-invitația-39-adresata-medvedev-romaniei-putea-primi-rusia-schimbul-retragerii-trupelor-din-regiune-presa-ucraineană.htm>, accesat la 12 februarie 2014.

¹⁵ Justyna Gotkowska, „Germany and the Eastern Partnership”, în *OSW Commentary*, 18.06.2010, <http://www.osw.waw.pl/en/publikacje/osw-commentary/2010-06-18/germany-and-eastern-partnership>, accesat la 17 ianuarie 2014.

¹⁶ Ștefan Füle, European Commissioner for Enlargement and European Neighbourhood, EU-Moldova Forum, 22 October 2012, discurs, https://dgap.org/sites/default/files/event_downloads/SPEECH-12-753_EN-1.pdf, accesat la 17 ianuarie 2014.

2. Relațiile Germania-Ucraina

Relațiile Germania-Ucraina au avut ca subiect principal, în toată perioada post 1991, cooperarea în procesul de tranziție către un regim democratic, crearea unei economii de piață și susținerea eforturilor de apropiere față de UE¹⁷. După venirea la putere la Kiev a președintelui Ianukovici și a Partidului Regiunilor în 2010, agenda bilaterală a relațiilor germano-ucrainene a fost ocupată în special de atenționările trimise de la Berlin cu privire la nerespectarea statului de drept și a drepturilor omului în Ucraina și de disputele generate între liderii celor două state în acest context. Toate declarațiile formulate de oficialii de la Berlin cu privire la evoluția către autoritarism a regimului politic din Ucraina au avut ca subiect constant situația creată prin condamnarea la închisoare, ca urmare a unor presiuni politice a fostului premier Iulia Timoșenko și a altor foști oficiali ai opoziției. După 2010, la Kiev au fost înregistrate doar două vizite ale fostului ministru de externe Guido Westerwelle, ambele în 2013, în contextul negocierilor pentru semnarea AA/DCFTA cu Ucraina. Practic, după 2010, relațiile politice germano-ucrainene au intrat în faza de îngheț, situație care sugerează modul în care Germania prioritizează subiectele agendei bilaterale în relațiile cu Ucraina: dacă în cazul Belarusului și al Azerbaidjanului, germanii sunt dispuși la cooperarea economică sau la asumarea unor contacte limitate (doar pentru a nu pierde orice contact cu Belarusul), în privința Kievului aceștia nu acceptă transformarea regimului de la Kiev după modelul celui din Rusia sau Belarus, nici măcar pentru a proteja interesele economice germane în Ucraina.

În acest fel se explica, faptul că în ultimii ani Kievul a fost evitat ca destinație a vizitelor oficialilor germani, care au preferat R. Moldova, probabil și pentru a le demonstra oficialilor ucraineni că apropierea de UE este posibilă și pentru statele din spațiul ex-sovietic supuse presiunilor Rusiei. Doar în subsidiar, pe agenda bilaterală au fost negociate aspecte care țineau de raporturile politice dintre cele două state, precum și cooperarea Ucraina-UE în cadrul PaE. Toate acestea în condițiile în care, potrivit ministerului de externe de la Kiev, Germania este unul dintre cei mai importanți parteneri

¹⁷ Federal Foreign Office, Ukraine, http://www.auswaertiges-amt.de/EN/Aussenpolitik/Laender/Laenderinfos/01-Nodes/Ukraine_node.html, accesat la 17 ianuarie 2014.

comerciali și de investiții ai Ucrainei. Germania se află pe locul doi în topul investitorilor străini în Ucraina, după Cipru (în spatelul afacerilor din această țară se presupune că sunt cetățeni ruși sau ucraineni). Trebuie menționat și faptul că Germania risca în acest fel să periclitizeze și alte inițiative lansate după 2002 ca suport pentru relațiile economice bilaterale. În formatul de cooperare bilaterală dintre Germania și Ucraina, în anul 2005, a fost constituit un Grup de lucru la nivel înalt cu privire la aspecte economice care este funcțional, cel puțin formal și în prezent. De asemenea, guvernul de la Kiev este consiliat de un grup de experți germani în domeniul economic. Cea mai mare parte a fondurilor alocate de guvernul federal Ucrainei (aprox. 300 mil eur începând din 2002) au fost direcționate cu prioritate către demersurile pentru democratizare și construirea unei economii de piață viabile.

2.2 Relațiile germano-ucrainene și partenerii europeni ai Berlinului

Pentru Germania măsurile autoritare adoptate de regimul Ianukovici au fost argumente pentru a justifica în fața partenerilor europeni (și în special a polonezilor și suedezilor) reticența față de o perspectivă cu privire la integrarea europeană pentru statele din PaE. Germania a fost și marele absent de la discuțiile cu privire la soluționarea crizei politice din Ucraina (apărută după refuzul președintelui Ianukovici de a semna AA), iar ministrul de externe de la Berlin s-a abținut să comenteze¹⁸ propunerea cuprinsă în documentul *Concluzii asupra Ucrainei al Consiliului UE* de la 10 februarie 2014, care a menționat: „Consiliul își exprimă convingerea că acest Acord [AA/DCFTA] nu reprezintă obiectivul final al cooperării UE-Ucraina”¹⁹. Dar, acest document poate fi interpretat și ca o concesie făcută de Germania partenerilor europeni și noului guvern de la Kiev, care marchează o delimitare chiar și minoră față de poziția rigidă a respingerii totale a perspectivelor de integrare.

¹⁸ «EU gives Ukraine enlargement hint», *Euobserver*, 10 februarie 2014, <http://euobserver.com/foreign/123078>, accesat la 12 februarie 2014.

¹⁹ *Council conclusions on Ukraine FOREIGN AFFAIRS Council meeting Brussels, 10 February 2014*, http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/EN/foraff/140960.pdf accesat la 12 februarie 2014.

2.3 Rusia și relațiile germano-ucrainene

Rusia este cel mai important economic al Germaniei din Europa de Est, și evident că Berlinul nu a intenționat să periclitaze relațiile economice dintre cele două state, în special în contextul în care cel mai important proiect energetic al Germaniei de aprovizionare cu gaz rusesc-Nord Stream urma să fie lansat în 2011(prima linie) și 2012(a doua linie). În această situație, oficialii de la Berlin eliberați de presiunile de a avea livrările de gaz sistate din cauza datoriilor neplătite de Kiev au manifestat un interes redus pentru Ucraina, limitându-se doar la un discurs critic.

3. Relațiile Germania-Belarus

Politica externă a Germaniei în relațiile cu Belarusul funcționează după principiul, care poate fi considerat meschin, al realismului politic-nu contează natura regimurilor politice interne ale statelor parteneri dacă relațiile cu acestea sunt profitabile. Practic Germania este singurul stat din Europa de vest care a reușit să mențină contacte în Belarus, dincolo de relațiile formale stabilite la nivel de ambasada, situație care permite Berlinului să beneficieze de și să transmită expertiză acumulată la nivel local. Situația se explică prin faptul că germanii nu au întrerupt finanțarea prin *Programul de asistență pentru Belarus al guvernului german* în ciuda tensiunilor politice și au stabilit ca obiective punerea în practică a unor inițiative care „nu au ca scop realizarea unor schimbări politice ci doar sociale și economice”²⁰.

Relațiile politice ale Berlinului cu Minskul au fost aproape înghețate începând cu anul 2010, pe fondul criticilor transmise de la Berlin cu privire la fraudarea alegerilor prezidențiale, desfășurate în același an. În anii 2009-2010, Germania fusese implicată în tentativele de relansare a relațiilor UE cu Belarusul, inițiate de Polonia. Cele mai notabile evenimente în acest sens au fost o vizită a ministrului de externe belarus, Martinov(2009) la Berlin urmată de o deplasare a omologului german Guido Westerwelle la Minsk(2010).

²⁰ Nadine Lashuk, (op.cit.).

Germania se află pe locul 6 în topul investitorilor străini în Belarus, iar schimburile comerciale germano-belaruse sunt aproape ne semnificative (5.1% din totalul comerțului)²¹.

Germania este singurul stat occidental care a reușit să mențină o prezență activă în Belarus prin finanțarea unor programe destinate societății civile, menținerea cooperării în domeniul cultural și educațional. Activitățile sunt concentrate în domenii care nu interferează foarte mult cu natura regimului politic dictatorial de la Minsk, în special în chestiuni economice (*Forumul conferinței economice de la Minsk, Clubul Economic Germano-Belarus, Biroul de reprezentare a economiei germane în Belarus*)²². Dacă British Council și Centrul Cultural American au fost închise, Goethe Institutul este foarte activ la Minsk. Toate acestea sunt finanțate prin *Programul de asistență pentru Belarus* al guvernului german cu scopul de a realiza obiectivele *Strategiei Naționale pentru dezvoltarea durabilă a Republicii Belarus* (adoptată în 2003) de Ministerul Economiei de la Minsk. În același timp, faptul că Germania nu a întrerupt total relațiile cu Belarusul, fiind unul dintre cele mai active state străine în Belarus²³ aduce beneficii societății belaruse pentru că previne construirea unui regim politic total închis, după modelul Coreei de Nord. După descrierea făcută de Peter Junge-Wentrup, unul dintre directorii ong-ului BB din Dortmund, care activează și la Minsk, cu prilejul unui eveniment la care au fost prezentate rezultatele proiectelor din cadrul programului germano-belarus *Overcoming boundaries*: „în ciuda tuturor conflictelor politice și a întreruperii dialogului, politicienii au înțeles că în proiectele noastre există o diplomatie națională care trebuie păstrată”²⁴.

²¹ Nadine Lashuk, (op.cit.).

²² Nadine Lashuk, (op.cit.).

²³ Nadine Lashuk, (op.cit.).

²⁴ Peter Junge-Wentrup, *Support programme Belarus enables partnership at eye level*, 12.02.2012, http://www.ibb-d.de/newseinzelsicht.html?L=2&tx_ttnews%5Btt_news%5D=634&cHash=da11255477e65ba8d029ad6139b6e2d9, accesat la 22 ianuarie 2014.

II. Caucazul de sud pe agenda de politică externă a Germaniei

1. Dezbaterile interne din Germania cu privire la relațiile acesteia cu statele din Caucazul de sud:

În Germania nu a existat o dezbatere reală cu privire la politica externă a acesteia în relațiile cu statele din Caucazul de sud, cea mai evidentă dovadă în acest sens este faptul că după războiul ruso-georgian din august 2008, a fost publicat un singur studiu care analizează doar tangențial raporturile bilaterale ale Berlinului cu Tbilisi, Baku și Erevan.

Principala idee avansată de Stefan MEISTER, în studiul *Recalibrating Germany's and the EU's Policy in the South Caucasus* este că autoritățile de la Berlin nu au avut o strategie complexă în relațiile bilaterale cu cele trei state și că „Germania nu a avut niciodată inițiativa de a transforma UE într-un actor relevant în Caucazul de sud și în regiunea trans-caspică”²⁵. Cu excepția studiului lui Meister nu au existat propuneri din partea think-tanks germane pentru reconsiderarea strategiei Germaniei în Caucazul de sud.

2. Germania și partenerii europeni în Caucazul de sud

UE și-a concentrat suportul financiar și diplomatic în special asupra Georgiei care cu M. Saakașvili în frunte a avut perspective reale de a se apropia de Occident. Sprijinul a continuat și după războiul din august 2008, pentru a demonstra Rusiei că UE nu este dispusă să se retragă din regiune și să lase proiectul georgian al democratizării nefinalizat, chiar dacă Moscova a câștigat un război împotriva Tbilisi și a dovedit astfel că securitatea zonei este incertă. Germania a avut mai multe inițiative în cadrul UE menite să sporească rolul Bruxelles-ului în regiune, însă majoritatea acestora au rămas nefinalizate, situație care arată că Berlinul nu are o viziune pe termen lung în ceea ce privește Caucazul de sud sau a renunțat să propună proiecte privind această regiune pentru a nu leza interesele sau sensibilitățile Rusiei. În anul 2007, Berlinul a introdus pe agenda Bruxelles-ului Strategia pentru Asia Centrală și Sinergia la Marea Neagră,

²⁵ Stefan MEISTER, op.cit.

proiecte care au fost abandonate de Berlin imediat după ce acesta și-a încheiat mandatul la președinția UE.

Germania nu are o poziție elaborată în relațiile Azerbaidjanului cu UE (cu excepția domeniului energetic). Documentele oficiale ale Berlinului cuprind doar referințe sumare la cooperarea în cadrul PaE, care se limitează la reafirmarea obiectivelor acestuia: „UE și Azerbaidjanul negociază un Acord de Asociere din anul 2010. Mandatul negocierilor include un acord de comerț aprofundat și comprehensiv și cooperarea regională, în domeniile drepturilor omului și pentru apropierea politică de UE”²⁶. De altfel, în relațiile cu UE, Azerbaidjanul este un partener comod pentru Germania pentru că nu pune sub chestiune o posibilă integrare europeană.

3. Relațiile Germania-Rusia în Caucazul de sud.

Germania pare să fi ținut cont și de faptul că angajamentele serioase de securitate în regiunea Caucazului de sud nu pot fi asumate fără un accept prealabil al Rusiei, care deși este interesată să țină sub influența sa cele trei state prin menținerea într-o situație „gri” a proceselor de soluționare a conflictelor, este și „un actor cheie în Caucazul de sud pentru că soluționarea conflictelor și dezvoltarea economică trebuie văzută în contextul evoluțiilor din Caucazul de nord”²⁷.

4. Relațiile Germania-Georgia

Relațiile dintre cele două state sunt fundamentate pe o coordonată simbolică, determinată de faptul că „Germania nu va uita rolul pe care l-a avut în unificarea Germaniei, fostul ministru de externe al URSS și ulterior președinte al Georgiei, Eduard Șevardnadze”²⁸ și una politico-diplomatică, transpusă în practică prin implicarea Berlinului în diversele tentative de soluționare a conflictelor din Osetia de Sud și Abhazia sau de ameliorare a

²⁶ *Minister Westerwelle visits Azerbaijan*, Federal Foreign Office, 2012, http://www.auswaertiges-amt.de/EN/Amt/zz_Archiv_BM-Reisen/2012/03-AZE-GEO-ARM/120314-Aserbajdschan-node.html, accesat la 14 ianuarie 2014.

²⁷ Stefan MEISTER, *op.cit.*

²⁸ Georgia, Federal Foreign Office of Germany, http://www.auswaertiges-amt.de/EN/Aussenpolitik/Laender/Laenderinfos/01-Nodes/Georgien_node.html, accesat la 24 ianuarie 2014.

situației din jurul conflictelor (după războiul ruso-georgian din august 2008). Germania este interesată și de cooperarea economică cu Georgia, situație dovedită de lansarea încă din 2001, de către guvernul federal a *Inițiativei Caucaz* (care include Georgia, Armenia, Azerbaidjan) cu scopul de a „susține măsurile regionale” în domenii ca dezvoltarea economică durabilă, energie, mediu, democratizare și întărirea statului de drept și descentralizare. Guvernul german oferă consiliere ministerelor și asociațiilor georgiene cu scopul de a „depăși obstacolele existente în calea promovării comerțului și a investițiilor în economia locală”²⁹.

4.1 Germania și conflictele înghețate din Abhazia și Osetia de sud

Cel mai important rol pe care intenționează să-l asume Germania în relațiile cu Georgia este acela de mediere a conflictelor din Abhazia și Osetia de sud, situație care i-ar permite Berlinului pe lângă acumularea de expertiză locală și sporirea rolului pe care îl are în afacerile politice europene. Angela Merkel s-a deplasat la Tbilisi imediat după încetarea focului în conflictul ruso-georgian din august 2008 și, ulterior, Germania a încercat să joace rolul de mediator în procesul de negocieri pentru normalizarea relațiilor ruso-georgiene. Germania este coordonatorul Grupului de Prieteni ai Georgiei de pe lângă secretarul general al ONU și a trimis experți în Misiunea de Monitorizare a UE în Georgia (EUMM).

În domeniul energie, prioritățile fixate de Germania prin *Inițiativa Caucaz* au fost eficiența energetică, producția de energie regenerabilă, prevenirea întreruperilor în furnizarea de energie electrică (înregistrate sezonier în toate cele trei state din Caucazul de sud)³⁰. Germania pare să fi ales tocmai acele dimensiuni ale cooperării în domeniul energiei cu Georgia care nu interferează cu interesele Rusiei în regiune.

4.2 Germania și parcursul european al Georgiei

Mesajul reprezentativ pentru analiza poziției Germaniei față de integrarea europeană a Georgiei, în perioada de după lansarea PaE este discursul ținut de ministrul

²⁹ Caucasus Initiative, http://www.bmz.de/en/what_we_do/countries_regions/Central-Eastern-and-South-Eastern-Europe/kaukasus/index.html, accesat la 20 ianuarie 2014.

³⁰ Ibidem.

de externe, Guido Westerwelle, cu prilejul unei vizite la Tbilisi în 2012. Westerwelle a avut un mesaj ambiguu în privința unei posibile integrări a Georgiei în UE, oficialul german menționând că „Parteneriatul Estic nu este neapărat pentru integrarea sau nu în UE... Obiectivul este asocierea politică și integrarea economică profundă între UE și partenerii săi”³¹. În plus, ministrul de externe german a arătat că Germania nu are un plan clar cu privire la viitorul PaE după semnarea AA și a sugerat informal că Berlinul are nevoie de timp pentru a crea noi planuri de cooperare cu statele care semnează AA: „Georgia va începe negocierile pentru un Acord de liber schimb în câteva zile. Acesta va deschide piața europeană cu 500 mil. consumatori pentru Georgia. Ar trebui să considerăm acest lucru ca un prim pas care ne va conduce mai departe”³².

Poziția ambiguă față de integrarea europeană a Georgiei este întărită și de mesajul transmis de ministrul de externe german Federației Ruse de la Tbilisi, care arată că Germania nu vrea să antagonizeze Moscova și chiar este dispusă să accepte implicarea acesteia în cadrul de cooperare oferit de PaE: „susținem cu tărie ideea de a include Rusia în proiecte specifice ale Parteneriatului Estic”³³. Iar o posibilă integrare a Georgiei nu ar fi acceptată ușor de Moscova.

Un alt element important al vizitei ministerului de externe german la Tbilisi este momentul care a fost ales de oficialul german pentru a realiza deplasarea - înainte de alegerile parlamentare din 2012. În acest sens, mesajul principal transmis autorităților georgiene a vizat relațiile regimului cu societatea civilă și cu opoziția politică: „Începând din 2004, Georgia a făcut progrese semnificative prin adoptarea unei agende ambițioase a reformelor. O transformare de succes depinde de instituțiile democratice: nu doar un guvern democratic, dar și de existența vitală a unei opoziții critice. Tuturor candidaților democratici care participă la competiția electorală trebuie să li se ofere șanse egale. Respectul pentru drepturile opoziției, accesul liber în mass-media, regulile echitabile și transparente cu privire la finanțare, o justiție independentă sunt indispensabile”³⁴. În acest context trebuie examinate și contactele bilaterale dintre cele două state care s-au răcit

³¹ Speech by Foreign Minister Guido Westerwelle at the National University of Tbilisi: "The Southern Caucasus and Europe - Perspectives in a Changing World", 15.03.2012, http://www.auswaertiges-amt.de/EN/Infoservice/Presse/Reden/2012/120315-BM_Universitaet_Tiflis.html, accesat la 24 ianuarie 2014.

³² Ibidem.

³³ Ibidem.

³⁴ Ibidem.

după războiul din anul 2008, din cauza măsurilor autoritare adoptate de regimul Saakașvili în relațiile cu opoziția și mass-media. Cele mai importante contacte dintre cele două state au fost vizita Angelei Merkel (august 2008) și a fostului președinte Saakașvili (iunie 2008). În anii următori s-au înregistrat doar vizite la nivel de miniștrii de externe, ultima dintre acestea fiind deplasarea la Tbilisi a ministrului german de externe Guido Westerwelle (mai 2012). Agenda relațiilor bilaterale nu a mai înregistrat vizite la cel mai înalt nivel după 2008, iar vizita din anul 2012 a survenit pe fondul temerilor Berlinului că regimul de la Tbilisi ar putea încălca regulile unor alegeri democratice și al transferului pașnic de putere în contextul în care analiștii germanii considerau că „Georgia și-a pierdut reputația în Vest: majoritatea statelor UE consideră că actualul leadership georgian este imprezvizibil”³⁵.

5. Relațiile Germania-Azerbaijan

În acest studiu, relațiile bilaterale Germania-Azerbaijan, după lansarea PaE, sunt evaluate printr-o analiză a discursului oficial de la Berlin cu privire la raporturile cu Baku. În acest sens vor fi folosite informațiile furnizate de Ministerul de Externe de la Berlin și cele cuprinse în declarațiile oficiale ale liderilor germani.

Relațiile dintre cele două state sunt apreciate ca fiind „bune”, potrivit Ministerului de Afaceri Externe de la Berlin. De altfel, guvernul de la Berlin consideră că „Azerbaijanul privește Germania ca unul dintre cei mai importanți parteneri din Europa de vest”³⁶. Agenda bilaterală din ultimii ani a înregistrat mai multe vizite la Berlin ale președintelui Ilham Aliev și „un schimb activ între cele două state la nivel parlamentar și ministerial”³⁷.

Referințele la regimul politic din Azerbaijan din discursul oficial al Berlinului au fost fie critici la adresa nerespectării drepturilor omului, formulate cu prijelul vizitei fostului ministru de externe Westerwelle la Baku în martie 2012 sau mențiuni sumare despre

³⁵ Stefan MEISTER, *op. cit.*

³⁶ Azerbaijan, Federal Foreign Office, http://www.auswaertiges-amt.de/EN/Aussenpolitik/Laender/Laenderinfos/01-Nodes/Aserbajdschan_node.html, accesat la 14 februarie 2014.

³⁷ Ibidem.

democratizarea Azerbaidjanului în documentele publicate de Ministerul de Externe german.

Referințele oficiale germane la regimul politic din Azerbaijan sunt superficiale, site-ul oficial al Ministerului de Externe de la Berlin menționând doar că „un domeniu politic important este sprijinirea reformei sistemului judiciar”³⁸.

Trebuie luat în considerație și faptul că în Azerbaidjan nu activează organizații neguvernamentale germane care să susțină proiecte de democratizare sau reforme în acest sens. Faptul că Germania nu pare interesată de reforma regimului politic din Azerbaidjan demonstrează intențiile Berlinului de a menaja regimul autoritar al lui Ilham Aliev și arată ca politica externă a Germaniei este elaborată după regulile realismului clasic în care interesele economice sunt mai importante decât măsurile autoritare adoptate de autoritățile azere. Acest lucru este confirmat și de mesajele de felicitare adresate de cancelarul Angela Merkel și președintele Joachim Gauck³⁹ cu ocazia realegerii lui Ilham Aliev în funcția de președinte în anul 2013, deși rapoartele OSCE au arătat că procesul electoral nu a respectat normele democratice. Dar, Germania nu poate face abstracție de faptul că este membru al unei organizații, UE, care promovază democrația și nu și-ar permite să atragă critici acerbe din partea organizațiilor internaționale pentru că nu asumă poziții cu privire la nerespectarea drepturilor omului în Azerbaidjan. De aceea în discursurile oficialilor de la Berlin s-au regăsit și critici la adresa practicilor nedemocratice ale regimului Aliev. Într-un comunicat care prezintă obiectivele vizitei la Baku a ministrului Westerwelle, se menționează că „Azerbaidjanul s-a confruntat cu critici internaționale pentru intimidarea membrilor opoziției și restricții la adresa libertății presei. Comisarul Federal pentru Drepturile Omului Mrakus Loning, a solicitat în mod repetat Azerbaidjanului să respecte drepturile omului”⁴⁰. Același comunicat menționează și că ministrul german de externe s-a întâlnit cu reprezentanți ai societății civile azere din cauza criticilor comunității internaționale. Comunicatul nu menționează și eventuale întâlniri ale oficialului de la Berlin cu membrii opoziției extraparlamentare.

³⁸ Ibidem.

³⁹ *Angela Merkel congratulates Ilham Aliyev on his reelection as Azerbaijani President*, 26.10. 2013, http://a-r.az/en/node/2446#.Uu96MDI_tWJ, accesat la 30 ianuarie 2014.

⁴⁰ Azerbaidjan, Federal Foreign Office, http://www.auswaertiges-amt.de/EN/Aussenpolitik/Laender/Laenderinfos/01-Nodes/Aserbajdschan_node.html, accesat la 14 februarie 2014.

5.1 Petrol, autoritarism, conflicte în relațiile germano-azere

Informațiile publicate pe site-ul oficial al Ministerului de Externe de la Berlin arată un interes deosebit al germanilor pentru relațiile economice cu Azerbaidjanul, explicabil prin faptul că ultimul deține importante resurse de petrol și este al optulea furnizor de petrol al Germaniei. Un alt element care trebuie luat în considerație pentru a identifica interesele Germaniei în relațiile cu Azerbaidjanul este modul în care sunt prioritizate obiectivele asistenței pentru dezvoltare acordate de Berlin către Baku: informațiile furnizate de site-ul oficial al ministerului de externe de la Berlin arată preferința pentru domeniile „non-politice”⁴¹. Obiectivele sprijinului acordat de Germania sunt „dezvoltarea unei economii de piață”, „asistența pentru companii și autorități în realizarea planurilor de business și a unor analize de piață”⁴².

Germania este cel mai important actor al UE care a reușit să construiască relații economice importante cu Azerbaidjanul. Berlinul a creat o strategie pentru relațiile bilaterale cu Baku, demers care semnează faptul că germanii sunt dispuși să coopereze cu regimurile politice autoritare în schimbul avantajelor economice, dar nu sunt dispuși să renunțe la criticile cu privire la nerespectarea drepturilor omului de către regimul Aliev. În acest context, cooperarea Berlin-Baku poate fi pusă sub semnul întrebării având în vedere faptul că pentru resursele energetice azere se profilează și alți cumpărători, care nu sunt deranjați de măsurile autoritare ale regimului de la Baku, (cum ar fi Rusia ale cărei importuri de gaz azer vor crește de la 500 mil. metri cubi la 1 mld. metri cubi), Iranul-cu importuri de 500 mil. metri cubi, Turcia și negocieri aflate în curs pentru exporturi către China și India)⁴³.

În același timp, regimul de la Baku, care după venirea la putere a lui Ilham Aliev a devenit tot mai autoritar, ar putea fi deranjat de faptul că oficialii de la Berlin îi aduc prejudicii de imagine atunci când emit opinii critice la încălcarea normelor democratice și a drepturilor omului în Azerbaidjan. În acest context, autoritățile azere ar putea să prefere în mod exclusiv „prietenia” unor state ai căror lideri nu sunt deranjați de deparajele autoritare ale regimului Aliev. De altfel, relațiile „energetice” ale Azerbaidjanului arată

⁴¹ Ibidem.

⁴² Ibidem.

⁴³ Stefan MEISTER, op.cit.

tentative ale acestuia de a structura o politică externă multivectorială care balansează între raporturile cu state cu regimuri nedemocratice sau cu probleme în ceea ce privește respectarea drepturilor omului (Rusia, Turcia, Iranul) și UE.

Totuși, poziția Germaniei în relațiile cu Azerbaidjanul este întărită de principalul punct sensibil al statului azer-conflictul din Nagorno Karabah. Germania este unul dintre statele participante la negocierile pentru soluționarea conflictului din Nagorno Karabah în cadrul Grupului de la Minsk. Azerbaidjanul se bazează și pe faptul că UE a recunoscut și susține integritatea sa teritorială și că în situația în care Rusia ar decide recunoașterea independenței Nagorno Karabah (sau integrarea acesteia în componența teritorială a Armeniei), cel mai mare actor al UE, Germania s-ar opune deciziei Moscovei, ar face presiuni asupra altor state pentru a nu recunoaște un astfel de statut al provinciei separatiste. Dar, Germania nu ar putea împiedica Rusia să nu susțină astfel de hotărâri după cum a arătat deja situația din Georgia.

6. Relațiile Germaniei cu Armenia

Relațiile dintre cele două state sunt foarte reduse, în principal din cauza faptului că Armenia nu prezintă o importanță deosebită pentru interesele economice ale Germaniei în regiune. Pe viitor, Germania intenționează să dezvolte relațiile economice cu Armenia, situație dovedită de faptul că este al doilea donator bilateral pentru Erevan, după SUA, iar principalele activități finanțate sunt „promovarea companiilor mici și mijlocii, reforma sectorului financiar, creșterea eficienței energetice, managementul resurselor naturale”⁴⁴. Sprijinul financiar al Germaniei este direcționat și către eforturile de democratizare ale Armeniei, crearea unui sistem judiciar independent.

Obiectivul principal al Germaniei în relațiile cu Armenia este „susținerea eforturilor de apropiere a Armeniei de UE și NATO”⁴⁵. Cel mai important subiect al cooperării dintre

⁴⁴ Armenia, Federal Foreign Office, http://www.auswaertiges-amt.de/EN/Aussenpolitik/Laender/Laenderinfos/01-Notes/Armenien_node.html, accesat la 5 februarie 2014.

⁴⁵ Ibidem.

cele două state este participarea unui contingent armean la operațiunile de securizare a Afganistanului în cadrul contingentului German ISAF.

Germania sprijină procesul de negocieri pentru realuarea relațiilor diplomatice dintre Erevan și Ankara prin finanțarea unor proiecte ale societății civile, nefiind implicată în procesul formal sau informal de negocieri.

Concluzii.

Politica externă a Germaniei în relațiile cu cele 6 state ale PaE nu răspunde astăzi unei întrebări fundamentale: Care este obiectivul final ce motivează autoritățile din cel puțin 3 state ex-sovietice pentru a dezvolta relațiile cu Germania și UE dacă acestea nu au o poziție clară în privința integrării? Ar trebui să se mulțumească elitele din aceste state cu o ofertă care anunță practici de socializare fără o finalitate clară, riscând să fie percepute de electorat ca vânzători de iluzii europene?

La momentul actual, Germania se află în situația de a fi oferit promisiuni pentru care nu are strategii concrete atât pentru cele 3 state din PaE aflate în faza de semnare a AA, cât și Rusiei care se opune acestor inițiative ale UE.

Singurele strategii clare par a fi cele destinate Belarusului și Azerbaidjanului în care interesele de acumulare de expertiză sau cele economice asigură principalele subiecte ale compromisului.

Schimbarea de leadership de la Berlin, prin atribuirea portofoliului pentru relațiile cu Rusia și statele membre ale PaE, lui Gernot Erler, considerat la Berlin ca „rusofil”, care a declarat că „UE a greșit atunci când nu a analizat posibilitatea apariției unor conflicte cu Rusia atunci când a oferit așa-numitul PaE unor state ca Ucraina...Sunt surprins de faptul că părerea experților cu privire la existența unui conflict între Uniunea Vamală a Rusiei și PaE. Avem nevoie cât mai repede de o soluție, pentru că situația nu privește doar Ucraina. Moldova și Georgia au încheiat negocierile și vor să semneze acordul în această vară. Cum va reacționa Rusia dacă acest lucru se va întâmpla?... Trebuie să se ne asigurăm că nu există nicio tensiunea între PaE și Uniunea Vamală a

Rusiei”⁴⁶. Erler a precizat și că „ar fi bine ca Germania să nu încerce să obțină un rol special în Ucraina, să încerce doar să se ralieze poziției comune a UE și să susțină eforturile de mediere ale UE”⁴⁷. Declarațiile lui Erler sugerează că nemții sunt dispuși să se ascundă în spatele unei poziții comune a UE, pentru a nu periclita relațiile bilaterale germano-ruse și pentru a nu pune sub semnul întrebării principiul *Russia first* enunțat constant de diplomații germanii pentru a descrie strategiile pentru relațiile cu cele 6 state din PaE. Declarațiile lui Erler sugerează și faptul că nemții sunt dispuși să facă și mai multe concesii Rusiei pe seama celor 3 state din PaE aflate în faza de semnare a documentelor AA. În acest sens trebuie luat în considerație și faptul că viziunea lui Erler se distanțează de declarațiile predecesorului său, Andreas Schockenhoff, care a criticat frecvent situația drepturilor omului din Federația Rusă⁴⁸.

Referințe.

Angela Merkel congratulates Ilham Aliyev on his reelection as Azerbaijani President, 26.10. 2013, http://a-r.az/en/node/2446#.Uu96MD1_tWJ, accesat la 30 ianuarie 2014.

Armenia, Federal Foreign Office, http://www.auswaertiges-amt.de/EN/Aussenpolitik/Laender/Laenderinfos/01-Nodes/Armenien_node.html, accesat la 5 februarie 2014.

Azerbaidjan, Federal Foreign Office, http://www.auswaertiges-amt.de/EN/Aussenpolitik/Laender/Laenderinfos/01-Nodes/Aserbaischan_node.html, accesat la 14 februarie 2014.

Council conclusions on Ukraine FOREIGN AFFAIRS Council meeting Brussels, 10 February 2014, http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/EN/foraff/140960.pdf accesat la 12 februarie 2014.

Caucasus Initiative, http://www.bmz.de/en/what_we_do/countries_regions/Central-Eastern-and-South-Eastern-Europe/kaukasus/index.html, accesat la 20 ianuarie 2014.

« Discursul complet, rostit de Angela Merkel la Chișinău », Jurnal tv, 25 august 2012, <http://www.jurnal.md/ro/news/discursul-complet-rostit-de-angela-merkel-la-chi-inau-228776/>, accesat la 14 ianuarie 2014.

« EU gives Ukraine enlargement hint », *Euobserver*, 10 februarie 2014, <http://euobserver.com/foreign/123078>, accesat la 12 februarie 2014.

⁴⁶ Valentina Pop, „Germany calls for rethink of Eastern Partnership”, *Euobserver*, <http://euobserver.com/foreign/122934>, accesat la 31 ianuarie 2014.

⁴⁷ Ibidem.

⁴⁸ Ibidem.

Stefan MEISTER, *Recalibrating Germany's and the EU's Policy in the South Caucasus*, DGAPanalyse, iulie 2010, pag. 8, <https://dgap.org/de/think-tank/publikationen/dgapanalyse/recalibrating-germany%E2%80%99s-and-eu%E2%80%99s-policy-south-caucasus>, accesat la 23 ianuarie 2014.

Federal Foreign Office, *Republic of Moldova. Political Relations*, http://www.auswaertiges-amt.de/EN/Aussenpolitik/Laender/Laenderinfos/01-Nodes/Moldau_node.html, accesat la 13 ianuarie 2014.

Justyna Gotkowska, „Germany and the Eastern Partnership”, în *OSW Commentary*, 18.06.2010, <http://www.osw.waw.pl/en/publikacje/osw-commentary/2010-06-18/germany-and-eastern-partnership>, accesat la 17 ianuarie 2014.

Stefan Füle, European Commissioner for Enlargement and European Neighbourhood , EU-Moldova Forum, 22 October 2012, discours, https://dgap.org/sites/default/files/event_downloads/SPEECH-12-753_EN-1.pdf, accesat la 17 ianuarie 2014.

Germany's foreign policy parameters, Federal Foreign Office, februarie 2013, http://www.auswaertiges-amt.de/EN/Aussenpolitik/Schwerpunkte_Aussenpolitik_node.html, accesat la 19 februarie 2014.

Georgia, Federal Foreign Office of Germany, http://www.auswaertiges-amt.de/EN/Aussenpolitik/Laender/Laenderinfos/01-Nodes/Georgien_node.html, accesat la 24 ianuarie 2014.

Olga Popescu, “Conflictul din Transnistria si 'invitatie' adresata de Medvedev Romaniei: Ce ar putea primi Rusia in schimbul retragerii trupelor din regiune - presa ucraineana”, *Hotnews.ro*, 25 octombrie 2010, <http://www.hotnews.ro/stiri-esential-7964623-conflictul-din-transnistria-39-invitatia-39-adresata-medvedev-romaniei-putea-primi-rusia-schimbul-retragerii-trupelor-din-regiune-presa-ucraineana.htm> , accesat la 12 februarie 2014.

Ministry of Foreign Affairs of Georgia , *Relations between Georgia and the Federal Republic of Germany*, http://mfa.gov.ge/index.php?lang_id=ENG&sec_id=284, accesat la 24 ianuarie 2014.

Raluca Beșliu, Angela Merkel's recent visit to Moldova illustrates how the country is caught between the interests of Russia and the EU, 29 sept. 2012, <http://blogs.lse.ac.uk/europpblog/2012/09/29/moldova-russia-eu/>, accesat la 14 ianuarie 2014.

Minister Westerwelle visits Azerbaijan, Federal Foreign Office, 2012, http://www.auswaertiges-amt.de/EN/AAmt/zz_Archiv_BM-Reisen/2012/03-AZE-GEO-ARM/120314-Aserbajdschan-node.html, accesat la 14 ianuarie 2014.

Nadine Lashuk, „Beyond High Politics: German Organisations In Belarus”, *BelrusDigest*, 20 august 2012, <http://belrusdigest.com/story/beyond-high-politics-german-organisations-belarus-10648>, accesat la 20 ianuarie 2014.

Peter Junge-Wentrup, *Support programme Belarus enables partnership at eye level*, 12.02.2012, http://www.ibb-d.de/newseinzelsicht.html?L=2&tx_ttnews%5Btt_news%5D=634&cHash=da11255477e65ba8d029ad6139b6e2d9, accesat la 22 ianuarie 2014.

Ion Tăbârță, *Russian-German Relations Impact on the Republic of Moldova European Future*, IDIS Viitorul, februarie 2013, <http://viitorul.org/lib.php?l=en&idc=358>, accesat la 17 februarie 2014.

Speech by Foreign Minister Guido Westerwelle at the National University of Tbilisi: "The Southern Caucasus and Europe - Perspectives in a Changing World", 15.03.2012, http://www.auswaertiges-amt.de/EN/Infoservice/Presse/Reden/2012/120315-BM_Universitaet_Tiflis.html, accesat la 24 ianuarie 2014.